

Schooltijd van vroeger

8

Het is een koude winterdag in 2020, 's middags twee uur. Een voor een druppelen ze het ontmoetingscentrum binnen, trekken de jas uit, schuiven aan tafel, begroeten elkaar en gaan er eens goed voor zitten: het is tijd voor de wekelijkse Verhalentafel, hét moment om met elkaar herinneringen op te halen aan de schooltijd van vroeger.

Veertig ouderen uit Culemborg komen in de wintermaanden in groepjes bijeen rond zogenaamde Verhalentafels, om herinneringen uit te wisselen over hun jeugdjaren en schooltijd, die zich voor de meesten afspeelt in de jaren '40-'50 van de 20ste eeuw. De oudste deelnemer is geboren in 1929, de jongste in 1958. Door de diverse leeftijden en achtergronden verschillen de verhalen, maar toch blijken er veel gedeelde herinneringen en roept het ene verhaal het andere op. Vrijwilligers van de Stichting Levende Verhalen Culemborg (SLV) leiden deze bijeenkomsten en

Appel- en perenpluk, Betuwe 1940

Naailes op een meisjesschool, 1965

noteren de verhalen die ter tafel komen. Er zijn leuke, grappige en ontroerende anekdotes, maar ook verdrietige en aangrijpende ervaringen. Hoe zag de schooltijd van een kind in die jaren eruit?

Rangen en standen

Tot in de jaren '60 is de maatschappij duidelijk verdeeld in rangen en standen. Het sociaal milieu waaruit iemand afkomstig is, is van grote invloed op het dagelijks leven, school en werk. Afkomst is bepalender dan capaciteiten, er is sprake van grote sociale ongelijkheid en daarmee

ongelijke kansen. Uit de verhalen komt naar boven dat de meeste kinderen wel naar de lagere school gaan, maar daarnaast moet er thuis vaak ook een handje worden geholpen om de kost te verdienen, zowel voor als na school. Voor de vertellers varieerde dit van helpen met huishoudelijk werk, hooien en appels plukken, tot petroleum venten en mollen vangen! Na de lagere school is voor meisjes de Huishoudschool het meest vanzelfsprekend. Daar leren ze wassen, strijken en koken. Dat meisjes 'doorleren' op de MULO of zelfs naar de HBS gaan is niet gebruikelijk: "We zouden later immers toch gaan trouwen en kinderen krijgen". Sommigen hebben het geluk dat ze thuis gestimuleerd worden hun talenten te ontdekken. Jongens krijgen meer kansen en mogelijkheden om een beroep te leren.

Lijfstraffen en poëzieplaatjes

Voor de klas staat meestal een meester en als het een juf is, is zij ongetrouwd: "Op school werkten vooral oudere ongetrouwde onderwijzeressen, die bleven tot hun pensioen, want de jongeren stopten. Als ze trouwden moesten ze eruit." Pas in 1958 wordt deze wet veranderd.

Het zijn de jaren vóór de Cito-toets, waarbij leraren naar eigen inzicht beoordelen of een leerling over gaat naar een volgende klas of moet blijven zitten. Leren lezen met het leesplankje van 'aap-noot-mies', schoolbankjes met een inktpot en een telraam om te leren rekenen: voor de ouderen een vertrouwd beeld. Schrijven met links is uit den boze en je leert wel braaf te zijn in de klas. Lijfstraffen zijn nog heel gewoon: een draai om je oren, tik op je wang, slaag met

Kinderen in een klas, 1946

Leesplankje

een rietje... het ligt bij velen nog goed in de herinnering. En thuis gaan ze er dan ook nog van uit, dat de meester of juf wel gelijk zal hebben: “Je zal het wel verdiend hebben, kreeg ik dan te horen! Dan werd je dus dubbel gestraft...” Beloond wordt er gelukkig ook, met complimentjes, wat lekkers, een stempel of mooi poëzieplaatje. Aan handwerklessen kleven soms akelige herinneringen: “We moesten breien met vier roestige naalden. Door mijn zweterige handen schoof het katoenen garen maar moeizaam over de pennen en duurde het eindeloos lang voor ik een sok af had”.

Ja en amen

Het geloof speelt een grote rol in die jaren, de meeste gezinnen zijn aangesloten bij een kerk. Waarden en normen worden

erdoor bepaald, net als de schoolkeuze en dagelijkse gebruiken, zoals bidden voor het eten, Bijbellezen aan tafel en in katholieke gezinnen het verplicht naar de kerk gaan vóór schooltijd: “Om 7 uur gingen we al van huis, met boterhammen en een flesje warme thee gewikkeld in een krant, want geen ontbijt voor het kerkbezoek!” Tradities als de viering van heiligenfeesten en de eerste communie staan velen nog levendig voor ogen. Gehoorzaamheid is een groot goed, zowel thuis als op school. Braaf en beleefd zijn en goed je best doen; de vele regeltjes worden herinnerd als nogal benauwend. Het contact tussen jongens en meisjes is op school gebonden aan strikte regels en binnen het katholiek onderwijs zijn er aparte scholen. Op de meisjesschool zwaaien de nonnen de scepter en ze zien

toe of de meisjes wel zedig genoeg gekleed zijn. Ze mogen beslist niet op school verschijnen met blote armen of benen en dragen jurken of bloesjes met mouwen en rokken met kniekousen: “Als het echt te koud was voor een rok, trok je een lange broek aan voor onderweg en eenmaal op school aangekomen stroopte je die omhoog, verstopt onder je rok, en buiten school liet je die broek weer zakken. Had je blote armen of sokjes aan, dan werd je onverbiddelijk naar huis gestuurd!”

Thuis

De gezinnen zijn groot en tellen soms wel 10 tot 15 kinderen, vader is vrijwel altijd kostwinner én de baas in huis. Moeder is vooral thuis en wijdt zich aan de opvoeding en het huishouden, wat in die tijd een dagtaak op zich is. Tot ver in de naoorlogse jaren heeft een vrouw de handen er vol aan. Moderne apparaten die het werk verlichten doen pas in de jaren '60 hun intrede, zoals het gasfornuis en de wasmachine. Er is geen sprake van uitgebreide kledinggarderobes, het is ‘één in de was, één in de kast en één aan de bast’. Kleding wordt zelf genaaid, vermeld en doorgegeven. Er is ook een duidelijk verschil tussen kleding voor door-de-week of voor de zondag. Op je nette pak moet je zuinig zijn en soms mag je het ‘goeie goed’ pas na twee jaar ook naar school aan, “maar dat paste dan natuurlijk al lang niet meer!”

Lees verder op pagina 10

Spelen in de boomgaard, Betuwe 1961

Oorlogsjaren

Bij vertellers die geboren zijn in de jaren '30 is de schooltijd getekend door de Tweede Wereldoorlog, daar zijn vaak meer herinneringen aan dan aan school. Er komen verhalen op tafel over de school die gevorderd wordt door de Duitsers, het verstoppjen in de meterkast bij luchalarm, de angst voor huiszoekingen en het oppakken van vader of broers. Er zijn herinneringen aan Joodse speelkameraadjes, die opeens uit de straat verdwijnen, het verstoppjen van onderduikers en aan de voedselschaarste, waarbij een lievelingspop nog net gered kan worden bij een ruil voor eten. Maar ook gevoelens van blijdschap rond de Bevrijding worden gedeeld.

Lekker ravotten

Leuke en blijde verhalen zijn er over schoolreisjes en vrije tijd. Op vakantie gaat men in die tijd maar mondjesmaat en zelden ver. Logeren bij een tante of kamperen op de Veluwe is een grote belevenis. De schoolreis gaat per bus naar een speelpark of dierentuin. Om mee te mogen moet er wel gespaard worden, een dubbeltje per week. Bij de Bedriegertjes in Arnhem kun je kletsnat worden en als je op de terugreis dan je rokje uit het raam van de trein houdt om te drogen, kan het zomaar gebeuren dat hij ineens om een paalt draait en je hem kwijt bent...! Mooie herinneringen zijn er ook aan het

Spelen op het schoolplein, 1967

buitenspelen. Spelletjes als hoepelen, kaatsballen en tollen kunnen velen zich nog goed herinneren. Op het platteland hebben kinderen meer ruimte en vermaken ze zich met hutten bouwen, slootjespringen en kikkervisjes vangen. En wanneer je het geluk hebt dat er iemand in je straat een zwart-wit televisie heeft, is het gezamenlijk kijken naar een kinderprogramma zoals Dappere Dodo of Paulus de Boskabouter een heerlijk hoogtepunt in de week!

Het is voorjaar 2021; de deelnemers aan de Verhalentafels zijn allemaal ook afzonderlijk geïnterviewd en de verhalen zijn uitgewerkt naar thema's

als Juffen en meesters, De rol van het geloof, Vrije tijd, Rang en standen. Het boek "Onze Schooltijd, herinneringen van Culemborgers" is klaar. Bij elkaar geven de verhalen een mooi tijdsbeeld van hoe het was om in de jaren '30 tot '60 van de vorige eeuw naar school te gaan en op te groeien in Nederland. Sommige dingen zijn nadien altijd hetzelfde gebleven, andere lijken haast niet meer voorstelbaar. Het brengt de jeugdijaren van de ouderen van nu weer tot leven; voor velen een feest van herkenning!

Marion Nieuwenhuizen

Als vrijwilliger bij de SLV werkte Marion Nieuwenhuizen mee aan het interviewen en het schrijven van het boek "Onze Schooltijd, Herinneringen van Culemborgers".

Voor meer informatie:

www.StichtingLevendeVerhalen.nl

Daarnaast schrijft zij levensverhalen en andere verhalen van betekenis. Bent u enthousiast geworden om uw eigen herinneringen op te halen en uw levensverhaal te vertellen en vast te laten leggen? Kijk dan eens op www.SchrijfatelierCaleidoscoop.nl en www.facebook.com/SchrijfatelierCaleidoscoop

Kinderen helpen met erwtenpluk, 1947